

EXPOZICE ČNB LIDÉ A PENÍŽE

Unikátní pohled na historii peněz
od pazourků až k elektronickým peněžům

ČNB ČESKÁ
NÁRODNÍ
BANKA

| O BROŽUŘE

Tato brožura se Vám nabízí jako stručný průvodce naší expozicí. S dalšími detaily, informacemi a zajímavostmi se můžete seznámit při prohlídce jednotlivých vitrín. Mimo historii peněz a finančnictví se při prohlídce dozvíte řadu zajímavostí o způsobu přípravy moderních mincí a bankovek, kde je samozřejmá i jejich ochrana proti padělání. Ta je zabezpečena díky ochranným prvkům. Jejich přítomnost si můžete sami vyzkoušet za pomoci testovacího vybavení, které je tu pro Vás k dispozici.

| NAŠE EXPOZICE V PRAZE A BRNĚ

Expozice České národní banky „Lidé a peníze“ se nachází v prostorách historického trezoru v budově ČNB v Praze Na Příkopě a nabízí návštěvníkům pohled na českou a československou měnovou historii v evropském kontextu. Prostřednictvím řady exponátů, jež se týkají vývoje platidel a peněz od dob jejich počátků až do současnosti, získávají návštěvníci ucelený přehled o dějinách peněz, české a československé měny a finančního systému. Komentovanou prohlídku doprovází promítání tematicky zaměřených filmů.

Kromě pražské expozice je pro veřejnost k dispozici také obdobně zaměřená výstava na pobočce v Brně. Ta prezentuje naši měnovou historii ve vztahu k Moravě. Součástí expozice je také výstava díla jednoho z nejvýznamnějších tvůrců československých a českých mincí, mimořádného sklářského výtvarníka Jiřího Harcuby, s názvem „Krása ve skle a kovu“.

HISTORIE A FUNKCE PENĚŽ

Prvními prostředky směny se staly předměty, které měly obecně uznávanou hodnotu. Mezi ně patřily např. mušle, kůže, obilí, tabák, čaj, ale také nerosty, jako např. sůl, olovo a zejména vzácnější kovy. Jako prostředek obchodování začala později postupně převažovat platidla, která byla spolehlivější svou trvalou hodnotou. Tak vznikly peníze.

Český název peníze vznikl z latinského „pecunia“, což byl výraz pro dobytek, jenž také představoval prostředek směny. Výraz „platit“ je odvozen od slova plátno, neboť se kdysi při směně užívaly plátěné šátečky.

Nejběžnější formou peněz se staly mince z drahých kovů. V okruhu evropské civilizace vznikly první peníze v 7. století př. n. l. v Malé Asii, kde se s nimi seznámili Řekové. Od nich je převzali Římané a s nimi celý tehdejší civilizovaný svět.

◀ Svitek zlatého drátu

▶ Vitrína s ukázkou prvních českých mincí

| PRVNÍ ČESKÉ PENÍZE

Mincovním kovem bylo v minulosti hlavně stříbro, vzácněji zlato. K ražbě drobných mincí se však používaly také bronz a měď.

První české peníze se začaly razit v 70. letech 10. století pravděpodobně již za vlády knížete Boleslava I. Jednalo se o stříbrné denáry, nazvané podle latinského označení běžných mincí v Evropě (denarius).

Od konce 11. století docházelo ke snižování obsahu stříbra v mincích. „Zlehčování“ denáru bylo běžnou inflační metodou, kterou si panovníci pomáhali na úkor místních obyvatel i cizinců, kteří museli měnit cizí mince za mince lokální.

O nápravu peněžních poměrů se pokusily dvě mincovní reformy, a to knížete Břetislava I. (okolo roku 1050) a krále Přemysla Otakara I. (pravděpodobně v roce 1210). Přemysl Otakar I. zavedl podle míšeňského vzoru jednostranné mince z tenkého kovu – brakteáty, lidově zvané plecháče. Ani tato změna však peněžní úpadek nezastavila.

Zásadní reforma krále Václava II. v roce 1300 zrušila denárovou měnu a zavedla měnu grošovou. Jejím základem se staly proslulé stříbrné pražské groše.

Přechod k novým mincím byl umožněn nálezem bohatých ložisek stříbra u Kutné Hory. Král Václav II. provedl centralizaci českého mincovnictví a soustředil ražbu právě do tohoto města, kde také zřídil centrální mincovnu „Vlašský dvůr“.

| MĚNA 14.–16. STOLETÍ

Z důvodu potřeby hodnotného platidla pro zahraniční obchod byly za vlády lucemburských panovníků raženy také zlaté mince. V roce 1325 zavedl Jan Lucemburský podle florentského vzoru ražbu zlatých florénů. V době panování Karla IV. byly tyto mince nahrazeny dukáty s vyobrazením poprsí panovníka..

Královský dukát Karla IV. ►

Během husitských válek (1419–1434) nastal úpadek centrální politické i hospodářské moci, který se projevil také v rozkladu peněžního oběhu. Přestaly se razit groše a docházelo k ražbě stále menších peněz (haléřů) a k padělání mincí.

Teprve král Jiří z Poděbrad přikročil ke konsolidaci hospodářských poměrů a k nápravě rozvrácené grošové měny provedl opatření, kterými měla být země očištěna od záplavy padělaných peněz. Po objevení bohatých nalezišť stříbra v Krušných horách byla v roce 1520 zahájena v Jáchymově (německy Joachimstal) ražba těžkých stříbrných mincí – tzv. „Joachimsthaler“. Postupně se vžil zkrácený název „Thaler“ či česky tolar, který dal později název také americkému dolaru.

Nástup Habsburků na český trůn byl spojen s pokusem o radikální měnovou reformu. Tou byl přechod k tolarové měně, která nahradila měnu grošovou. Reforma, přestože neúspěšná, měla dalekosáhlý význam. Měla vytvořit peněžní systém, který by byl společný pro všechny země habsburské monarchie, a byla přípravou na pozdější měnovou unii celé Svaté říše římské.

Portrét krále Jiřího z Poděbrad

| MĚNA 17.–18. STOLETÍ

Českým stavovským povstáním v roce 1618 a volbou Fridricha Falckého českým králem utrpěl měnový systém silný otřes. Na zemském sněmu v roce 1619 byl zaveden nový mincovní řád, jehož základem se stal krejcar.

Porážka českého stavovského povstání na Bílé hoře a počátek třicetileté války byly provázeny vyhlášením státního bankrotu v prosinci 1623. Rozsáhlá devalvace měla těžké dopady na obyvatelstvo, řemesla a živnosti.

Celá první polovina 18. století byla poznamenána častými úpravami obsahu stříbra v mincích a snižováním jejich jakosti. V roce 1762 zavedla Marie Terezie s ohledem na nutnost financování válečných operací první papírové peníze, tzv. „bankocedule“, v němčině Bankozettel.

| PŘECHOD K MODERNÍMU PENĚŽNICTVÍ

Vývoj měnového systému na začátku 19. století byl v důsledku napoleonských válek provázen úplným peněžním rozvratem a státním bankrotem v roce 1811, proto byly zavedeny tzv. směnné listy vídeňské měny, běžně nazývané šajny.

Východiskem z chaotického měnového vývoje mělo být v roce 1816 založení Privilegované rakouské národní banky jako cedulové banky pro celou monarchii. V roce 1878 byla změněna na Rakousko-uherskou banku.

Ve druhé polovině 19. století byly položeny základy moderního bankovníctví a peněžnictví i v Českých zemích. Nejprve v Praze a Brně vznikly první eskontní banky, později vznikaly bankovní ústavy tzv. univerzálního typu.

Zásadní význam pro měnový vývoj mělo zavedení zlaté korunové měny reformou v roce 1892. Peněžní jednotkou se stala koruna, která se dělila na 100 haléřů.

VZNIK ČESKOSLOVENSKA A ZROZENÍ ČESKOSLOVENSKÉ KORUNY

První světová válka (1914–1918) skončila porážkou a rozpadem Rakousko-Uherska. Dne 28. října 1918 vznikl samostatný československý stát. Samostatná československá měna však vznikla až o půlnoci 25. února 1919. V březnu 1919 došlo ke kolkování bankovek a tím k definitivnímu oddělení od původní rakousko-uherské měny.

Takzvaným měnovým zákonem z dubna 1919 byla zavedena jako měnová jednotka koruna československá (Kč). Z důvodu absence nových československých platidel (nebyla ještě vytištěna) se používaly okolkované rakousko-uherské koruny (tzv. prozatímní státovky).

Prvním platidlem nového státu byla stokorunová státoverka podle návrhu Alfonse Muchy s datem 15. dubna 1919, která byla vydána až 7. července 1919. První československá korunová mince byla uvedena do oběhu v roce 1922 a první bankovka až v roce 1927.

▼ Vitrína s ukázkou exponátů vztahujících se k 19. století

▲ Bankovka 20 Kč z roku 1927

| VZNIK CENTRÁLNÍ BANKY

V roce 1926 vznikla Národní banka Československá. Základním cílem měnové politiky bylo dosažení stability a zároveň spojení české koruny se zlatem. Teprve stabilizace měnového vývoje ve druhé polovině 20. let umožnila spojit československou korunu se zlatem a zařadit se tak mezi státy zlatého standardu.

Období od ukončení deflační politiky v roce 1925 až do vypuknutí světové hospodářské krize bylo obdobím vysoké konjunktury československé ekonomiky, finanční a devizové rovnováhy a měnové stability.

| HOSPODÁŘSKÁ KRIZE A ROZPAD ČESKOSLOVENSKA

Světová hospodářská krize v letech 1929–1934 zasáhla i Československo. Během ní se zvyšovala cena zlata na světových trzích. Důsledkem tohoto vývoje byl silný deflační tlak na všechny měny, které byly vázány na zlato. V důsledku hospodářských problémů bylo nutno dvakrát sáhnout k devalvaci československé koruny.

V roce 1938 mnichovský diktát ukončil dvacet let existence první Československé republiky. Německá hospodářská expanze začala ihned po Mnichovské dohodě. Výnosem z 16. března 1939 byl zřízen Protektorát Čechy a Morava. Okupační moc dokonale využila svou peněžní politiku k vykořisťování země. Dnem okupace přestala být koruna samostatnou měnou. Vnucený kurz říšské marky a koruny v poměru 1 RM = 10 K znamenal podhodnocení protektorátní měny o 30 % a usnadnil drancování českého hospodářství.

▲ Státovka 100 K z roku 1940

▼ Bankovka 100 Kčs z roku 1961

| POVÁLEČNÁ MĚNOVÁ POLITIKA

Konec války byl poznamenán nejen inflací, ale i peněžním chaosem. Prvním úkolem po skončení války bylo obnovení hospodářství a likvidace chaotického peněžního oběhu na území osvobozeného Československa.

V červenci 1946 přijalo Národní shromáždění na návrh Komunistické strany Československa dvouletý hospodářský plán obnovy na léta 1947–1948. Směřoval k socializaci ekonomiky a koncentraci znárodněných bank.

Proces centralizace peněžnictví se urychlil po politickém převratu v únoru 1948. V roce 1950 vznikla podle sovětského vzoru Státní banka československá. Jednalo se o tzv. monobanku, jež centralizovala funkce banky centrální i bank komerčních. Uspořádání měnových poměrů odpovídalo zásadní změně v názorech na peníze a jejich funkce v socialistickém státě.

TRANSFORMACE PO LISTOPADU 1989

V listopadu 1989 došlo k historickému zlomu v politickém, hospodářském a kulturním životě národa. Systém centrálního ekonomického řízení byl nahrazen principy hospodářského liberalismu. Byla realizována ekonomická transformace, rozsáhlá privatizace, cenová liberalizace a zavedena směnitelnost koruny.

Československá socialistická republika se změnila na Československou federativní republiku, a posléze na Českou a Slovenskou Federativní Republiku. Po řadě politických diskusí nakonec ale došlo k 1. lednu 1993 k rozdělení České a Slovenské Federativní Republiky na dva samostatné státy – Českou republiku a Slovenskou republiku.

O oddělení české měny od dřívější československé bylo rozhodnuto zvláštním zákonem v únoru 1993. Jako den oddělení byl stanoven 8. únor 1993. Tímto dnem vznikla česká měna, jejíž jednotkou se stala koruna česká.

▼ Kupónové knížky z privatizace

| VZNIK ČESKÉ NÁRODNÍ BANKY (ČNB)

Dnem 1. ledna 1993 vznikla Česká národní banka (ČNB). ČNB je ústřední (centrální) bankou České republiky, orgánem vykonávajícím dohled nad finančním trhem a orgánem příslušným k řešení krize na finančním trhu. Jejím hlavním cílem je péče o cenovou a finanční stabilitu a bezpečné fungování finančního systému v ČR.

Po vstupu České republiky do Evropské unie se ČNB stala součástí Evropského systému centrálních bank a od té doby se podílí na plnění jeho cílů a úkolů. Je také součástí Evropského systému dohledu nad finančním trhem a spolupracuje s Evropskou radou pro systémová rizika a evropskými orgány dohledu nad finančními trhy.

| ČNB JAKO EMITENT OBĚŽIVA

ČNB je také emitentem platidel, pamětních mincí a bankovek. U příležitosti 100. výročí budování československé měny vydala Česká národní banka v roce 2019 také historicky první pamětní bankovku nominální hodnoty 100 Kč. Autorka vítězného návrhu Eva Hašková ztvárnila dle zadání jako ústřední motiv lící strany portrét prvního československého ministra financí Aloise Rašína na pozadí dnešní budovy ústředí ČNB. Na rubovou stranu umístila někdejší budovu Národní banky Československé a symbolickou hlavu Republiky.

▲ Pamětní bankovka 100 Kč z roku 2019

V souvislosti s výročím 100 let od vzniku československé koruny jako samostatné měnové jednotky vydala ČNB také zlatou vysokohmotnostní minci o nominální hodnotě 100 000 000 Kč, která byla veřejnosti poprvé představena 31. ledna 2019 na výstavě „100 let česko-slovenské koruny“.

Autorem návrhu je Vladimír Oppl, který na lící části mince zobrazil jednokorunový kolek, jenž byl v roce 1919 užit při kolkování stokorunové bankovky. Ten se prolíná s logem ČNB a zvýrazňuje tak sepětí tradice správy samostatné měny. Tato největší evropská zlatá mince váží 130,24 kg, má nejvyšší možnou ryzost, tj. 999,9/1 000. V průměru měří 535 mm a šířka hrany je 48 mm.

V současné době je nejnovějším přírůstkem expozice ČNB „Lidé a peníze“ v Praze.

Vysokohmotnostní zlatá mince
100 000 000 Kč

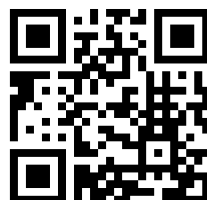
Expozici může navštívit každý zájemce, který si prohlídku předem rezervuje v rezervačním systému v odkazu „Navštivte nás“ na stránkách www.cnb.cz/expozice.

Adresa expozice ČNB Praha:

Česká národní banka
Na Příkopě 28
115 03 Praha 1

Prohlídka trvá 75 minut.

Vstup do expozice ČNB je zdarma.

Česká národní banka

Na Příkopě 28

115 03 Praha 1

www.cnb.cz

Vydala Česká národní banka, 2020
© Texty a foto: Česká národní banka
ISBN 978-80-87225-90-5